

Opactwo

Istnienie dzisiejszego miasta Pelplin było przez setki lat ściśle powiązane z działalnością zakonu cystersów. Przybyli oni do Pelplina ze wsi Pogódkki w 1276 r. Ich niespełna 20-letni pobyt w Pogódkkach (od 1258 r.) związany był z działalnością księcia tczewskiego Sambora II. Osadzenie mnichów w Pelplinie to zasługa księcia Mściwoja II.

Cystersi założyli w Pelplinie opactwo. Klasztor cysterski znajdował się na południe od kościoła i został wzniesiony w kształcie czworoboku, wewnątrz którego znajdował się wirydarz. Prawdopodobnie najstarszą częścią klasztoru było jego południowe skrzydło mieszcząca letni refektarz i nowicjat (XIII w.). W części wschodniej znajdował się oratorium. W skrzydle zachodnim umiejscowiono kuchnię i zimowy refektarz. Poza tym w obrębie opactwa znajdowały się ogrody, młyn, budynek bramny i wieża bramna.

Diecezja chełmińska – Dokument z dnia 28 lub 29 lipca 1243 r. powołał do życia diecezję chełmińską. Przeniesienie biskupstwa z Chełmy do Pelplina, na mocy bulli „De salute animarum” z 16 lipca 1821 r. papieża Piusa VII, nastąpił 3 sierpnia 1824 r.. Od 1992 r. istnieje diecezja pelplińska.

ZABYTKI

Katedra (Kościół pocysterski) – Powstanie tej monumentalnej budowli zawdzięczamy cystersom, którzy przybyli do Pelplina w 1276 r. z Pogódek. W Pelplin otrzymali oni od księcia Mściwoja II. Dnia 26 października 1276 r. siedzibę klasztoru przeniesiono. Trójnawowa bazylika powstawała od XIV w. do roku 1557. Jej wymiary to 84 metry długości, 30 metrów szerokości i 26 metrów wysokości. Uchodzi ona za jedną z największych w Polsce. W latach 1841 – 1842 zbudowano nad wejściem do wiaty chórowej i zamontowano nowe organy. Okres II wojny światowej nie wyrządził szkód w katedrze. W latach 1957 – 1959 trwały prace konserwatorskie przy głównym ołtarzu. Poważny remont katedry miał miejsce w latach 1992 – 2003.

Jest to katedra zbudowana w stylu gotyckim, w której wnętrzu znajduje się wiele ciekawych zabytków. Wśród nich warto wymienić przede wszystkim gotyckie stalle z XV w., ołtarz główny z lat 1623 – 1624. Ołtarz główny zawiera obrazy Hermana Hana (Koronacja Marii, Wizja św. Bernarda). W nawie bocznej znajduje się ołtarz tego samego malarza – „Pokłon pasterzy”. W pelplińskiej katedrze znajdują się też obrazy Andrzeja Stecha i Bartłomieja Strobla. Ołtarz główny uważany jest za najwyższy w Europie, gdyż ma ponad 25 metrów. W wiaty znajdują się

znajdują się te barokowe organy wraz z amboną, wykonane w latach 1677 - 1680. W sumie w kościele usytuowano ponad 20 ołtarzy, w głównej mierze powstałych w XVII w.

Kościół pod wezwaniem Bożego Ciała z 1 połowy XV w. został zbudowany w stylu gotyckim. Jego konsekracja miała miejsce 4 września 1418 r. Wzniesiono go w celu uytworzenia przez mieszkańców osady znajdującej się przy opactwie. W XVIII w. wewnątrz nadano rokokowy wystrój. Ołtarz główny wykonano w 2 połowie XVIII w. W latach 2002 ó 2003 przeprowadzono remont kościoła i cmentarza, dokonując renowacji nagrobków. Dookoło znajduje się cmentarz z odrestaurowanymi nagrobkami z XIX i XX wieku.

Cmentarze

1. Cmentarz przykościelny, funkcjonujący wokół kościoła p.w. Bożego Ciała. Do połowy XVIII w. zasłone osoby oraz zakonników grzebano pod posadzką katedry. W połowie XVIII w. cystersi założyli cmentarz po stronie wschodniej. W jego okolicy grzebano ofiary zarazy, które zmarły w XVII w. Pochowano na nim ok. 600 żołnierzy wielkiej armii Napoleona, którzy zginęli w 1807 r. Miejsce ich spoczynku upamiętnia specjalnie odsłonięty pomnik. Gdy również tutaj brakowało miejsca, powstał cmentarz przykościelny Bożego Ciała. Na cmentarzu zachowały się nagrobki kilku interesujących postaci: rodziny Marwitz, ks. Jakuba Fankidejskiego, ks. Ignacego Zielińskiego, pp. Edmunda Kamrowskiego ó dowódcy 2 baonu 63 pułku, który zginął podczas wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r. Na uwagę zasługuje także symboliczny grób działacza patriotycznego - Walentego Stefańskiego oraz grób brata Leonarda ó ostatniego pelplińskiego cystersa, zmarłego w 1835 r.

2. Cmentarz przy ulicy Podgórznej, przy drodze wiodącej do Klonówki. Powstał w 1904 r. i obecnie zajmuje ok. 6 ha powierzchni. Na teren nekropolii wchodzi się przez bramę neogotycką, zwieńczoną rzeźbą Mikołaja Cichosza ó zbiegnięciem Chrystusa do grobu. W centralnej części cmentarza usytuowany jest 10 - metrowy krzyż autorstwa Wojciecha Durka.

Na cmentarzu zostali pochowani m.in.: Sługa Boży Biskup Konstantyn Dominik, ks. Franciszek Sawicki (filozof), ks. Janusz Stanisław Pasierb (historyk, poeta), ks. A. Liedtke (historyk), ks. B. Sychta (historyk, badacz kultury Kaszub i Kociewia), ks. Ignacy Ograbiszewski (redaktor czasopism, nauczyciel), ks. Romuald Frydrychowicz (historyk), Stefan/ aszewski (pierwszy wojewoda pomorski) i wielu innych.

3. Poza obrębem miasta znajduje się cmentarz ewangelicki (po prawej stronie za byłym budynkiem nadleśnictwa Bielawki). Powstał w XIX w. i funkcjonował do 1945 r. Do dnia

dzisiejszego zachowały się nieliczne pozostałości nagrobków i lady po elaznej bramie oraz ogrodzeniu.

4. Cmentarz epidemiczny niedaleko straży po arnej. Jego pozostałości są jedynie drzewa, rosnące w charakterystycznym kształcie prostokąta.

Pałac biskupi z 1 połowy XIX w. miał pierwotnie formę neoromańską. W latach 1927-1928 przebudowano go w stylu neoklasycystycznym z polecenia biskupa Stanisława Wojciecha Okoniewskiego.

Haraldove Anshovm Cyfrowe, sygn. 1-U-4591

Haraldove Anshovm Cyfrowe, sygn. 1-U-4592

INSTYTUCJE I MIEJSCA

Muzeum Diecezjalne utworzył w 1928 r. ówczesny biskup chełmiński Stanisław Okoniewski. Obecnie w jego zbiorach znajduje się wiele cennych zabytków, wśród których na szczególną uwagę zasługują: jedyna w Polsce Biblia Gutenberga i Madonny Szafkowe. W muzeum znajdują się też zbiory rzeźby gotyckiej oraz skarbiec, zawierający przedmioty sztuki z terenów, pochodzące z okolicznych miejscowości.

Do dziś na wiecie zachowały się niespełna 50 egzemplarzy wspomnianej Biblii (spośród 200 wydrukowanych). Jest ona pierwszą księgą drukowaną na wiecie. Warto o miejscowej Biblii podnosić fakt odbicia na jednej z kart, XV o wiecznej czcionki, która wypadła drukarzowi z dłoni. Dodatkowo księga wyróżnia XV - wieczną oprawą wykonaną przez Henryka Costera o rzemieślnika z Lubeki. Jest to dwutomowa Biblia wydrukowana na papierze. Każdy z zachowanych egzemplarzy uznawany jest za jeden z najcenniejszych księgek na wiecie.

Seminarium Duchowne w Pelplinie - Seminarium założono w Chełmie dnia 13 września 1651 r. Jego twórcą był biskup Andrzej Leszczyński. Jego następcą był Jan Gembicki, który przeniósł seminarium do Chełmy. Tzw. szpotop szwedzki (1655-1660) przerwał jego działalność; zniszczony został wtedy budynek seminaryjny w Chełmie. Biskup Andrzej Olszowski wznowił działalność instytucji. Jej rozwój wiążą się z osobą bpa Jana

Małachowski (1676 – 1681), który oddał kleryków pod opiekę Zgromadzenia Książy Misjonarzy. Jednym z głównych zadań stało się wykształcenie kleru. Po sekularyzacji, seminarium zostało przeniesione w 1829 r. z Chełna do Pelplina, będącego wówczas stolicą diecezji. Dla seminarium bardzo dużo zrobił biskup Ignacy Mathy (1824 – 1832). Po jego śmierci diecezję zarządzał ks. prepozyt Krieger. W latach 1834 – 1856 biskupem chełmińskim był Anastazy Sedląg. Człowiek ten *technicznie nowe życie w całej pracy nad diecezją chełmińską, i to nie tyle przez swoje polecenia i rozkazy, przez wydawnictwa diecezjalne i swoje wizytacje, jak przede wszystkim przez swój własny przykład*¹. W latach 1857 – 1886 biskupem był Jan Nepomucen Marwicz (von der Marwitz). Był on wychowankiem tej uczelni. W latach 1876 – 1887 seminarium zawieszono, gdy trwał kulturkampf. Biskup Leon Redner (1886 – 1898) przywrócił je do działania. W latach 1899 – 1926 za losy diecezji odpowiedzialny był Augustyn Rosentreter. W okresie przedwojennym (1926 – 1944) seminarium zawdzięczało swój rozwój biskupowi Stanisławowi Wojciechowi Okoniewskiemu.

Tragicznym czasem w dziejach uczelni był II wojna światowa. We wrześniu aresztowano profesora seminarium ks. Maksymiliana Raszej, ks. Franciszka Baumgarta i ks. Jerzego Chudzińskiego. 20 X 1939 Niemcy aresztowali 21 duchownych, z czego dwóch zostało zwolnionych – ks. Biskup Konstantyn Dominik i ks. Franciszek Sawicki. Wśród 19 aresztowanych znaleźli się: wikary miejscowych wydziałów seminarium, Collegium Marianum i kanoników diecezji chełmińskiej. Tego samego dnia przewieziono ich do Tczewa i rozstrzelano 16 z nich (m.in. ks. Chudzińskiego – redaktora czasopisma „Pielgrzym”, ks. Józefa Roskwitalskiego – rektora seminarium duchownego, ks. Pawła Kirsteina – dyrektora Collegium Marianum). Po II wojnie światowej działalność seminarium reaktywował ks. Andrzej Wronka.

Collegium Marianum – Collegium Marianum zostało założone w 6 kwietnia 1836 r.

Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-10-2069-2

przez biskupa Anastazego Sedlaga. Początkowo znajdowało się w budynku mieszkalnym, zaś od 1860 r. w budynkach klasztornych. Szkoła ta miała kształcić ministrantów i piewaków po przeniesieniu stolicy diecezji do Pelplina. W 1864 r. szkoła przemianowana na progimnazjum. Do tego momentu zwana była „Szkoła Tumsk” i

¹ Księga Jubileuszowa 350 lat Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie (1651 – 2001), Pelplin 2001

Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-8-2089-2

piewacz ö, za odt d šCollegium Marianumö. W szkole panowa€ wybitnie polska atmosfera, dzi ki dzia€lno ci nauczycieli, g€wnie miejscowych ksi y. W 1927 r. Collegium przekszta€ci si w gimnazjum. W 1939 r. szko€ zamkn li Niemcy, a wi kszo wyk€dowców zosta€ zamordowana. Dzia€lno instytucji przywrócono w 1946 r. Powsta€ tam Ni sze Seminarium Duchowne. W 1961 r. szko€ ponownie zamkn li, a budynki przeznaczono na inne cele. W 1993 r. dawna siedziba Collegium, znajduj ca si w zabudowaniach klasztornych wróci€ w r ce Ko cio€a. Reaktywacja szko€y nast pi€ w 2000 r. Znanym absolwentem tej szko€y by€ chirurg Ludwik Rydygier.

Biblioteka i archiwum ó Biblioteka Seminarium Duchownego w Pelplinie zosta€ utworzona w 1829 r. Znajdowa€ si tam ksi gi zgromadzone z sekularyzowanych zakonów:

Narodowe Archiwum Cyfrowe, sygn. 1-8-698-2

bernardynów z Lubawy, cystersów z Oliwy, reformatów z Wejherowa, bernardynów z Zamartego, misjonarzy z Che€na, benedyktynek z arnowca, reformatów z Kiszporku, jezuitów z Grudzi dza, dominikanów i benedyktynek z Torunia, reformatów z Torunia ó Podgórze, Brodnicy i Dzierzgonia, jezuitów ze Starych Szkotów, OO. Misjonaszy w Wojciecha, karmelitów i brygidek z Gda ska, kartuzów z Kartuz, benedyktynek z Grudzi dza i innych miejsc².

W latach 50 ó tych XIX w. biblioteka liczy€ oko€ 10 tys. ksi ek. Przed II wojn iatow zbiory liczy€ oko€ 50 tysi cy woluminów. Dzia€nia prowadzone przez hitlerowskie

Niemcy doprowadzi€ do utraty oko€ po€w y z tych zbiorów.

Aktualnie biblioteka posiada oko€ 100 tysi cy ksi ek, w tym 1350 tytu€w czasopism, 543 inkunabu€, 640 r kopisów i ok. 13 tysi cy starodruków³.

² <http://www.biblioteka.diecezja-pelplin.pl/historia>

³ <http://www.biblioteka.diecezja-pelplin.pl/historia>

Biblioteka posiada obecnie w swoich zbiorach około 2000 wartościowych ksiąg w postaci rękopisów, starodruków i inkunabułów. Prawdopodobnie najstarsze z ksiąg dotarły do Pelplina wraz z cystersami w XIII w.

Papieska Góra ó Miejsce, które dnia 6 czerwca 1999 r. odwiedził ówczesny papież Jan Paweł II. Wcześniej zwane byłymi Biskupimi Górami.

Drukarnia Pielgrzyma ó W 1865 r. pochodził z Trzemesznej Jan Nepomucen Roman, otworzył w Pelplinie księgarnię, a w 1868 r. drukarnię. Wraz z synem Stanisławem zaczął wydawać publikacje o tematyce duszpasterskiej, księgi, pieśni, ale też gazety. Wśród nich należy wymienić „Rolnika”, wydawanego efemerycznie w latach 1869 ó 1870, ale przede wszystkim „Pielgrzyma” wydawanego od 1869 r. do 1939 r. Gazeta ta stanowiła istotną podporę dla utrzymania polskości na Pomorzu, a także zawierała szereg informacji o życiu codziennym mieszkańców Pomorza.

LUDZIE

Ks. Buxakowski Jerzy (ur. 1926 r. w Fordonie ó zm. 27 listopada 2011 w Pelplinie.)

Wyświęcony w Pelplinie w 1949 r. Studia odbył na Uniwersytecie Jagiellońskim z sakramentologii. Tam uzyskał doktorat. W 1984 habilitował się na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. Od 1956 r. pracował w Pelplinie, początkowo w Niższym Seminarium Duchownym, później Collegium Marianum i Wyższym Seminarium Duchownym. Był rektorem WSD w Pelplinie. Podczas wojny działał w Szarych Szeregach.

Ks. Czapla Brunon (ur. 6 października 1872 r. w Chełmie ó zm. 10 listopada 1926 r. w Tczewie, pochowany w Subkowie). Uczył się do gimnazjum w Chełmie. W 1893 r. zdał maturę. Studiował w seminarium duchownym w Pelplinie. Od 1894 r. studiował we Fryburgu, potem w Monachium i Monasterze. W 1899 r. zdobył doktorat z teologii. W tym samym roku został wyświęcony na kapłana. Od 1900 r. był wikarym w Pelplinie i wykładowcą historii kościoła w seminarium duchownym w Pelplinie. Uczył też prawa kanonicznego i języka polskiego. Podał do druku „Visitationes episcopatus Culmensis Andrea Olszowski episcopo A. 1667 ó 72 factae”. (1902 ó 1906). Od 1913 r. był proboszczem

w Subkowach. Związany z Towarzystwem Naukowym w Toruniu, w latach 1915 ó 1918 jego prezes.

Ks. Czaplewski Paweł (ur. 15 stycznia 1877 w Zblewie ó zm. 12 stycznia 1963 w Turzy).

Uczył w szkole w Zblewie. Od 1888 r. był uczniem Collegium Marianum, potem uczęszczał do gimnazjum w Chojnicach. W 1896 r. zdał maturę. W tym samym roku rozpoczął studia w seminarium duchownym w Pelplinie. Wyświęcony został w 1900 r. Od 1900 r. członek Towarzystwa Naukowego w Toruniu. Od 1916 do 1920 prezes TNT. W latach 1910 ó 1921 był proboszczem w Szynychu k. Chełna, następnie (w latach 1921 ó 1931) proboszcz w Byszewie. W czasie wojny aresztowany i osadzony w Stutthofie, zwolniony po kilku tygodniach. Do końca wojny mieszkał w Międzybuziu. Od 1945 do 1948 r. prezes Towarzystwa Naukowego w Toruniu.

Do jego ważniejszych publikacji należy zaliczyć m.in. *Wykaz oficjów gdańskich i pomorskich od 1467 ó 1824* (1912), *Senatorowie wieccy, podskarbiowie i starostowie Prus Królewskich 1454 ó 1722*, *Co posiadali krzyacy na Pomorzu przed jego zajęciem w roku 1308/1309*, *Korespondencja Hieronima Rozrąbskiego t. I* (1937), t. II (1938 ó 1947), *Tytułatura księstwa pomorskich od początku XIV w.* W sumie opublikował ponad 140 prac.

Ks. Fankidejski Jakub (ur. 23 maja 1844 w Wielbrandowie ó zm. 6 czerwca 1883

w Pelplinie, pochowany w Pelplinie). Pochodził z polonizowanej rodziny chełmskiej. Uczęszczał do gimnazjum chełmskiego i tam zdał maturę. Studiował teologię na uniwersytecie w Monasterze (od 1866). Dalej studiował we Fryburgu Bryzgowijskim (od 2 połowy 1867 r.) języki wschodnie. W 1869 wrócił do Pelplina i w 1870 r. został wyświęcony. Licencjat z teologii uzyskał w Monasterze w 1870 r. Został nauczycielem w Collegium Marianum (1870 ó 1882) i wikarym w Pelplinie. Związany był blisko z Towarzystwem Naukowym w Toruniu. Wydaniem *Utracone kościoły i kaplice w dzisiejszej diecezji chełmskiej* (Pelplin 1880), *Obrazy cudowne i miejsca w dzisiejszej diecezji chełmskiej* (Pelplin 1880), *Klasztor żeński w diecezji chełmskiej* (Pelplin 1883). Zredagował ok. 700 haseł do *Słownika Geograficznego Królestwa Polskiego* (Warszawa 1880 ó 1902)

Ks. Frydrychowicz Romuald (ur. 7 lutego 1850 w Tucholi - zm. 29 maja 1932 W Pelplinie,

tam pochowany). Uczył się w szkole miejskiej w Tucholi, w Collegium Marianum w Pelplinie i w gimnazjum chojnickim (1863 ó 1871). Po maturze studiował w pelpli skim Seminarium Duchownym (1871 ó 1874). Pó niej podjął studia w zakresie filologii klasycznej na uniwersytecie we Wrocławiu. W 1876 r. przebywał na studiach w Berlinie. Tytuł doktora uzyskał w Halle. W 1878 r. otrzymał wicariuszostwo w Pelplinie. Całkowicie poświęcił się pracy w Pelplinie. W latach 1880 ó 1930 był nauczycielem w Collegium Marianum.

Opublikował m.in. *šGeschichte der Cistercienserabtei Pelplin Und Imre Bau- Und Kunstdenkmalerö* (Dusseldorf 1907), dzieje Collegium Marianum wydał po niemiecku (1911) i polsku (1928). Opublikował trzy wydania przewodnika po Pelplinie. Ok. 600 haseł umieścił w *šSłowniku Geograficznym Królestwa Polskiegoö*. Napisał *šPodania ludowe na Pomorzu z czasów wojen napoleońskichö* (Poznań 1922). Współautorstwa jego dzieła *šDiecezja chełmińska. Zarys historyczno ó statystycznyö* (Poznań 1928). Członek Towarzystwa Naukowego w Toruniu (1904 ó 1932). Otrzymał order odrodzenia Polski (1922).

Ks. Glemma Tadeusz (ur. 25 października 1895 r. w Chełmie - zm. 7 maja 1958 r. w Krakowie, pochowany tamże na cmentarzu Rakowickim). Ukończył gimnazjum humanistyczne w Chełmie w latach 1905 ó 1908 i gimnazjum klasyczne w Chełmie (1908 ó 1914). W latach 1914 ó 1918 studiował w Seminarium Duchownym w Pelplinie. Wyświęcony w 1918 r.

W latach 1921 ó 1924 studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim historii kościelnej, a w 1924 obronił doktorat. W latach 1924 ó 1926 był katechetą w Gimnazjum Męskim w Kościelnej. Od 1926 r. uczył w Seminarium Duchownym w Pelplinie historii kościelnej, sztuki i patrologii oraz greki. W 1929 r. habilitował się na Uniwersytecie Jagiellońskim. W 1933 r. został profesorem nadzwyczajnym Uniwersytetu Jagiellońskiego, w 1945 r. profesorem zwyczajnym. Był członkiem Towarzystwa Naukowego w Toruniu i PTNP.

Podczas wojny aresztowany w listopadzie 1939 r. w Krakowie. Przebywał następnie w obozie Sachsenhausen ó Oranienburg. Zwolniony został w lutym 1940 r. i powrócił do Krakowa. Po wojnie wykładał na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego historię kościelną i w seminarium duchownym w Krakowie. Autor wielu prac, m.in. współautor

dzień Diecezja cheńska. Zarys historyczno ó statystycznyö (Pelplin 1928). Ponad 100 prac wydał drukiem.

Ks. Hildebrandt Augustyn (ur. 6 sierpnia 1811 w Małm Kacku - zm. 27 grudnia 1879 w Pelplinie, tam pochowany). Uczył się w szkole reformatów w Wejherowie, następnie (od 1825 r.) w Braniewie. Po maturze rozpoczął studia w Seminarium Duchownym w Pelplinie (1832). Wyjechał w 1835 r. Od 1838 r. był proboszczem parafii w. Jakuba w Toruniu. W latach 1840 ó 1842 był dziekanem toruńskim. W latach 1842 ó 1848 proboszcz w Kazanicach. Następnie był m.in. profesorem w Seminarium Duchownym w Pelplinie (od 1850). Wykładał teologię moralną i liturgikę. W 1851 r. mianowany kanonikiem katedralnym kapituły cheńskiej. W 1868 r. uczelnia z Monasteru nadała mu tytuł doktora honoris causa.

Wydał np. wiadomości o dawniejszym archidiakonacie pomorskimö (Gdańsk 1862, II i III wyd. w Pelplinie w latach 1865 i 1866), Verzeichniss der Geistlichen der Diözese Culm Welch im hiesigen Bischofliche Clerical-Seminar 1850 ó 1862 die heil. Priesterweihe empfangen habenö (Pelplin 1862).

Ks. Kujot Stanisław (ur. 13 listopada 1845 w Kiełpinie ó zm. 5 grudnia 1914 w Grzybnie,

tam pochowany). Ukończył szkołę wiejską, następnie gimnazjum w Chojnicach, zaś od 1863 r. gimnazjum w Chełmie. W 1865 r. tam zdał maturę. W tym samym roku wstąpił do seminarium duchownego w Pelplinie. Od 1868 r. rozpoczął studia teologiczne i filozoficzne w Monasterze, potem w Berlinie (1869 ó 1870) z historii. W 1870 r. ponownie studiował w Monasterze. Był wikarym w Gniewie, potem uczył historii powszechnej i historii literatury w Collegium Marianum.

Od 1893 r. był proboszczem w Grzybnie. Ks. Kujot był członkiem i prezesem Towarzystwa Naukowego w Toruniu (prezes od 1897 a do śmierci). Uzyskał doktorat honoris causa Uniwersytetu Jagiellońskiego w 1900 r.

Pisał powieści i książki historyczne. Opublikował Opactwo pelplińskieö (1875). W sumie ok. 150 publikacji naukowych wydał drukiem. Do najważniejszych należą zaliczyć Dzieje Prus Królewskichö (1913 ó 1924), Kto założył parafie w dzisiejszej diecezji cheńskiejö (1902 ó 1905).

Od 1897 r., dzięki niemu, wydawano Rocznikiö (oraz rozpoczął nową serię Fontesö. Od 1908 r. wydawano Zapiskiö.

Ks. Liedtke Antoni (ur. 20 września 1904 r. w Chwaszczynie koło Gdyni - zm. 26 lipca 1994

r. w Pelplinie). Maturę zdał w 1925 r. w Wejherowie. Studia z architektury rozpoczął w Wyższej Szkole Technicznej w Gdańsku. Wkrótce zamienił je na teologię w Wyższym Seminarium Duchownym w Pelplinie (1925 ó 1927). Następnie studiował na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Warszawskiego. W 1929 r. uzyskał wicencjatę kapłańską w Pelplinie. W 1931 r. obronił doktorat. Był wikarym w Pienikowie. Od końca 1931 r. wykładał w seminarium duchownym w Pelplinie historię kościoła, patrologię i historię sztuki. Od 1935 r. był dyrektorem biblioteki seminaryjnej (aż do

1981 r.). Sprawował funkcję dyrektora Archiwum Diecezji Chełmińskiej w latach 1936 ó 1962. Od 1936 r. był diecezjalnym konserwatorem sztuki. Wraz z rozpoczęciem działań wojennych, we wrześniu 1939 r. opuścił kraj; przez Rumunię dotarł do Włoch oraz Hiszpanii. W czerwcu 1945 r. przebywał w Wielkiej Brytanii.

W 1946 r. powrócił do Pelplina. W latach 1961 ó 1970 był rektorem Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie. Od 1947 r. był kanonikiem kapituły katedralnej chełmińskiej.

Napisał ok. 180 prac, m.in. „Zarys dziejów diecezji chełmińskiej do 1945” (1971), „Saga pelplińskiej Biblii Gutenberga” (1981). Należał do Towarzystwa Naukowego w Toruniu od 1934 r., Polskiego Towarzystwa Historycznego i wielu innych. Odznaczony Złotym Krzyżem Zasługi w 1939 r. W tym samym roku otrzymał doktorat honoris causa Akademii Teologii Katolickiej w Warszawie.

Ks. Makowski Alfons (ur. 10 września 1870 r. w Wielkim Kuntersztynie ó zm. 12 lutego

1941 r. w obozie koncentracyjnym w Stutthofie). W latach 1876 ó 1880 uczył się w szkole w Grudziądzu. W latach 1880 ó 1891 był uczniem grudziądzkiego gimnazjum klasycznego. W 1891 r. zdał maturę. Potem studiował w Seminarium Duchownym w Pelplinie. Przez krótki czas (1901 ó 1902) studiował na Uniwersytecie Jagiellońskim.

Od 1920 r. był proboszczem w Radzynie Chełmińskiej, od 1923 r. w Lembargu koło Brodnicy aż do śmierci. Działacz Towarzystwa Naukowego w Toruniu (członek od 1897 r.) Od 1923 r. do śmierci prezes tego Towarzystwa. Wydał ponad

330 prac, m.in. „Dzieje drukarstwa i piśmiennictwa polskiego Pruszech Zachodnich”

(Roczniki TNT, 1906 ó 11), ŹKapituła katedralna chełmińska od r. 1466 do 1821ö (Zapiski TNT, t.5: 1921 ó 1922), ŹPracownicy i kanonicy katedralni chełmińscy od założenia kapituły do naszych czasówö (Roczniki TNT, t. 33-34, 1928). Otrzymał wiele odznaczeń, m.in.. ŹCzłony Krzyża Zasługi (1925), Krzyż Oficerski Orderu Polonia Restituta (1930). Pochowany został na Zespole w Gdańsku. Ekshumowany w 1951 r. i pochowany w Pelplinie.

Ks. Mross Henryk (ur. 24 maja 1928 w Gniewie ó zm. 27 kwietnia 2000 w Gdyni, pochowany w Pelplinie). Do szkoły podstawowej uczęszczał w Gdyni. Podczas okupacji przebywał w Gogolewie. W 1949 r. zdał maturę w Gniewie. W latach 1950- 1956 studiował w seminarium duchownym w Pelplinie, gdzie w 1956 r. został wikarym. Był wikarym w Linowie, Nowem, Chełmie, a od 1969 r. proboszczem w Osielsku. Sprawował funkcję profesora Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie oraz dyrektora biblioteki tej placówki. W 1982 r. uzyskał magisterium na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim. W 1985 r. został kanonikiem honorowym kapituły katedralnej chełmińskiej, a w 1994 r. kanonikiem kapituły katedralnej pelplińskiej. Od 1992 r. wykładał historię w pelplińskim seminarium.

Interesował się historią. Bardzo ważnym dziełem, które napisał jest ŹSłownik biograficzny kapłanów diecezji chełmińskiej wyświęconych w latach 1821 ó 1920ö (Pelplin 1995). W sumie wydał ponad 300 pozycji. Był honorowym obywatelem Gniewa i Osielska.

Ks. Neubauer Antoni (ur. 12 lipca 1842 r. w Lignowach - zm. 12 stycznia 1915 w Pelplinie, tam pochowany). Początkowo uczył się w szkole w Gniewie, za później uczęszczał do pelplińskiego Collegium Marianum, zwanego w okresie jego nauki (1852 ó 1855) Zakładem Wychowawczym dla Chłopców. Następnie uczył się w gimnazjum chełmińskim, gdzie w 1862 r. zdał maturę. Studiował w Seminarium Duchownym w Pelplinie i w latach 1863 ó 1867 w Monasterze. W 1867 r. wyświęcony w Pelplinie na kapłana.

Był wikarym w Grudziądzu i Chełmie. Od 1869 r. był profesorem w Seminarium Duchownym w Pelplinie, gdzie wykładał teologię moralną i uczył języka polskiego. W latach 1873 ó 1876 był rektorem seminarium.

Był członkiem Towarzystwa Naukowego w Toruniu. Działalność w Towarzystwie Pomocy Naukowej. Był posłem w sejmie pruskim w latach 1885 ó 1889, 1889 ó 1893, 1893 ó 1898, 1898 ó 1903.

Ks. Ograbiszewski Ignacy (ur. 1 lutego 1841 r. w Sierosławiu ó zm. 30 grudnia 1913 r.

w Pelplinie, tam pochowany). Rodzina zamieszkała pó niej w Dzierżynie. Uczył się u proboszcza - ks. Henryka Hankełczyńskiego i greki. Pó niej uczył się w Collegium Marianum w Pelplinie (1851 ó 1853) i w gimnazjum chojnickim. Maturę zdał w 1860 r. Studiował w Seminarium Duchownym w Pelplinie (1860 ó 1862), potem w Monasterze (1862 ó 1865), gdzie w 1864 r. uzyskał wicencjat kapłańską. Od 1865 r. studiował matematykę w Berlinie. Był wikarym w Nowem, zaś od 1866 r. nauczycielem matematyki w Collegium Marianum w Pelplinie. Był autorem księzek religijnych i

pedagogiem, publikował m.in. w pelplińskim czasopiśmie „Pielgrzym”. Był członkiem Towarzystwa Naukowego w Toruniu i Towarzystwa Pomocy Naukowej.

Ks. Pasierb Janusz Stanisław (ur. 7 stycznia 1929 w Lubawie ó zm. 15 grudnia 1993

w Warszawie, pochowany w Pelplinie). Przed II wojną światową mieszkał w Tczewie. Szkołę podstawową ukończył tam. W 1947 zdał maturę w Tczewie. Wyświęcony na kapłana został w 1952 r. W latach 1953 ó 1954 był wikariuszem w Redzie. W 1955 rozpoczął zaoczne studia w zakresie sztuki kościelnej i polonistyki na Uniwersytecie Jagiellońskim. Jednocześnie studiował na Wydziale ATK

w Warszawie i w Instytucie Historii Sztuki Uniwersytetu Warszawskiego. W 1957 r. został doktorem teologii. W latach 1958 ó 1963 studiował w Rzymie archeologię, historię kultury i patrologię. W 1962 r. został doktorem archeologii. W 1963 r. został profesorem historii sztuki w Wyższym Seminarium Duchownym w Pelplinie. W 1964 r. habilitował się na Wydziale Historycznym Uniwersytetu Warszawskiego. Od 1972 r. był profesorem nadzwyczajnym ATK, zaś od 1982 profesorem zwyczajnym nauk humanistycznych. W 1992 r. został Członkiem Rady Kultury przy Prezydencie RP. Wydał ponad 400 publikacji.

Ks. Sawicki Franciszek (ur. 13 lipca 1877 w Godziszewie ó 7 pa dziernika 1952 w Pelplinie). Pochodzi€ z rodziny polsko ó niemieckiej.

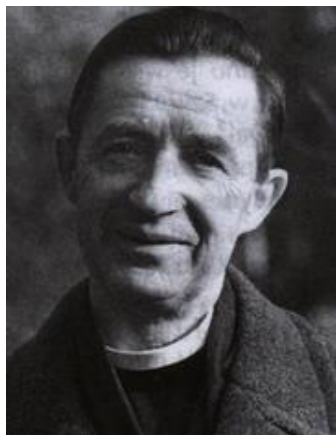

Wychowywa€si u stryja ó ks. Roberta Sawickiego w Tczewie, który wspomaga€go finansowo podczas edukacji. Ucz szcza€do gimnazjum realnego w Tczewie, progimnazjum Collegium Marianum w Pelplinie i do klasycznym Gimnazjum w Che€nne. Tam w 1896 r. zda€matur . Studiowa€w seminarium duchownym w Pelplinie, gdzie zosta€wy wi cony w 1900 r. By€wikarym w Gda sku (ko ció€ w. Brygidy). Studiowa€we Fryburgu, gdzie napisa€doktorat w 1902 r. Po powrocie pracowa€w Che€ni y.

Od 1903 r. wyk€da€w seminarium duchownym w Pelplinie (filozofi , histori filozofii, teologi , teologie dogmatyczn , teologi fundamentaln). W 1920 r. zosta€cz€nkiem kapitu€y Katedralnej Che€ni skiej. W 1952 r. otrzyma€doktorat honoris causa KUL.

W sumie opublikowa€kilkaset rozpraw, artyku€w, recenzji, ok. 40 ksi ek w j zyku niemieckim i polskim.

Ks. Sychta Bernard (ur. 21 marca 1907 w Puzdrowie ó zm. 25 listopada 1982 w Gda sku, pochowany w Pelplinie). W Puzdrowie przez 4 lata ucz szcza€do

szko€y powszechnej. W 1918 r. uczy€si w gimnazjum w Gda sku, za od 1920 uczy€si w gimnazjum w Wejherowie. W 1928 r. zda€matur i rozpocz € nauk w seminarium pelpli skim. Wy wi cony na kap€na zosta€w 1932 r. Od 1933 r. by€wikarym w wieciu. Pracowa€ nast pnie jako kapelan w szpitalu w Kocborowie. W okresie II wojny wiatowej ukrywa€si . Zbiera€ wtedy materia€y na temat j zyka kaszubskiego i gwary kociewskiej. Po zako czeniu okupacji powróci€do dawnej pracy. W 1947 obroni€doktorat na

Uniwersytecie Pozna skim. Pó niej zosta€ proboszczem w Pelplinie i wyk€dowc miejscowego seminarium duchownego. W 1964 r. zosta€kanonikiem kapitu€y katedralnej w Che€nne.

Od 1969 r. zajmowa€si g€wnie badaniami naukowymi. W latach 1967 ó 1976 wyda€ drukiem 7 ó tomowy šS€wnik gwar kaszubskich na tle kultury ludowejö. Napisa€te šS€wnictwo kociewskie na tle kultury ludowejö ó wydany w 3 tomach (1980 ó 1985). Pisa€te sztuki teatralne i dramaty (Wesele kociewskie), komedie (Hanka sa eni).

Ks. Szlaga Jan Bernard (ur. 24 maja 1940 w Gdyni ó zm. 25 kwietnia 2012 w Starogardzie Gda skim). Szko€ podstawow uko czy€w Gdyni w latach 1947 ó 1953. Od 1953 r.

uczyszczona szkoła redniej, początkowo Collegium Leonium w Wejherowie. W 1963 r. uzyskał wicenię kapłańską. Był wikarym w / gnieźnie i Jabłonowie Pomorskim. Od 1965 r. studiował bibliologię na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, gdzie w 1968 r. uzyskał tytuł magistra teologii. W 1970 r. został doktorem teologii w zakresie nauk biblijnych. W latach 1972 ó 1973 odbył studia w Papieskim Instytucie Biblijnym w Rzymie. W 1976 r. habilitował się na Wydziale Teologicznym KUL. W 1983 r. został profesorem nadzwyczajnym. W 1988 r. został biskupem pomocniczym chełmińskim. Wykładał w Wyższym Seminarium Duchownym w Pelplinie. Od 1992 r. był pierwszym biskupem pelplińskim.

Kto był w Pelplinie?

1433 ó husyci na czele z Janem Capkiem. Ograbiony został klasztor i jego posiadłości. Spłonęła nieduża zabudowa klasztorna. Był to celowa działalność, wynikająca z tego, że husyci nie zdali zabrać wszystkich zapasów. Dlatego woleli je zniszczyć. Klasztor i kościół pozostał nietknięte. Prawdopodobnie zniszczono pomieszczenia mieszalne klasztoru i zbeszczeszczono wnętrza obecnej katedry. Na pewno zniszczono szereg wsi należących do opactwa, w tym Nowe Cerkiew.

1454 ó Henryk Reuss von Plauen ó Jako wielki szpitalnik i komtur elbląski wraz z armią przebywał w Pelplinie. W latach 1469 ó 1470 był wielkim mistrzem zakonu krzyżackiego.

1479 ó król Polski Kazimierz Jagiellończyk

1626 ó Gustaw II Adolf król Szwecji, przybył do Pelplina na początku sierpnia. Jeden z dwóch przebywających w opactwie cystersów ó Jan Koronowski ó na widok Szwedów, wszedł do Wierzycy, gdzie siedział ukryty do szyi w wodzie. Król oprowadził go do klasztoru drugi z zakonników ó Tomasz Margello. Gustaw zabronił swojemu orszakowi niszczyć lub wykraść cokolwiek. Jednak po odjeździe króla, jego zakaz został złamany.

1634 ó król Polski Władysław IV Waza

1675 ó królowa Eleonora, wdowa po królu Michał Korybut Wiśniowiecki. W marcu przebywała kilka dni w Pelplinie, zwiedzając kościół klasztoru, a następnie udała się do Gótomia, aby przypatrywać się wienieniu ryb spod lodu na miejscowym jeziorze.

1677 ó król Polski Jan III Sobieski ó Gdy król Jan III Sobieski obchodził w Gnieźnie imieniny, odwiedził go opat pelpliński Aleksander Ludwik Wolf. Wkrótce król odwiedził go w Pelplinie wraz z żoną i synem Jakubem.

1999 ó Jan Paweł II odwiedził Pelplin 6 czerwca 1999 r., odprawiając na Biskupiej Górze mszę dla ok. 200 tysięcy pielgrzymów.

ródła:

Diecezja chełmińska. Zarys historyczno - statystyczny, Pelplin 1928

Księga Jubileuszowa 350 lat Wyższego Seminarium Duchownego w Pelplinie (1651 ó 2001), Pelplin 2001

Romanow A., Pielgrzymö pelpliński w latach 1869 ó 1920, Gdańsk ó Pelplin 2007

Słownik Biograficzny Pomorza Nadwiślańskiego, Gdańsk 1992 - 2002

Solecki B., Brzeziński S., Pelplin dawny i współczesny, Pelplin 2011

liwiński B., Sambor II księstzewski, Tczew 2010

Zieliński M., Zabytki architektury cmentarnej najstarszej nekropolii pelplińskiej, Teki Kociewskie, zeszyt V, Tczew 2011

<http://www.biblioteka.diecezja-pelplin.pl/>

<http://www.collegiummarianum.pl/>

<http://www.informacja.pelplin.com/>

<http://www.parafia-pelplin.pl/>

<http://www.seminarium.pelplin.diecezja.org/>

<http://www.szlakcysterski.org/>

<http://www.wilanow-palac.pl/>

Seweryn Pauch